

3. Бандурка А.М., Горбачев А.В. Оперативно-розсыкная деятельность: правовой анализ. – К., 1994. – 160 с.
4. Пшонка А.В. Теоретичні та прикладні проблеми дисциплінарної відповідальності прокурорів : монографія / А. В. Пшонка. - Харків : Право, 2007. - 176 с.
5. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності – №2, 2009. О.В. Лавріненко с. 323-337.
6. Сухонос В.Е. Організаційно-правові проблеми кадрового забезпечення органів прокуратури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 "Судоустрій ; прокуратура та адвокатура" / В. В. Сухонос. - Х., 1999. - 20 с.
7. Організація роботи та управління в органах прокуратури: навчальний посібник у запитаннях і відповідях / за заг. ред. Якимчука М. К. та Європіної І. В. – К. : Нац. акад. прокуратури України, 2009. - 207 с.
8. Кулаков В.В. Проблеми організації роботи апарату обласної прокуратури по нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство: Автореф. дис. канд. юрид. наук.- Харків.-1999. - 20 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Текст] // Голос України. – 2012. – від 19 травня – № 90-91.
10. Проект Закону про прокуратуру [текст]// Закон і Бізнес. – 2013. – №33 (1123),17.08 – 23.08.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zib.com.ua/ua/print/37035-proekt_zakonu_pro_prokuraturu_tekst.html

УДК 343.14

Н.В. Глинська

**ПРАВОВА ТЕХНОЛОГІЯ ПРИЙНЯТТЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ
РІШЕНЬ ЯК ОДИН З АНТИКОРУПЦІЙНИХ
СТАНДАРТІВ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

У статті досліджується сукупність нормативних приписів КПК України 2012 року, що визначають зміст, форму та структуру процесу прийняття кримінальних процесуальних рішень. З огляду на антикорупційне функціональне призначення правової технології прийняття кримінальних процесуальних рішень автором акцентовано увагу на ключових моментах нормативної регламентації цього інституту, а також виявлені основні корупційні ризики КПК в цьому аспекті.

Ключові слова: антикорупційні стандарти; правова технологія; кримінальні процесуальні рішення; слідчий суддя; ухвала; особа, що приймає рішення.

В статье исследуется совокупность нормативных предписаний УПК Украины 2012 года, которые определяют содержание, форму и структуру процесса принятия уголовных процессуальных решений. С учетом антикоррупционное функциональное назначение правовой технологии принятия уголовных

вних процесуальних рішень автором акцентовано увагу на ключових моментах нормативної регламентації цього інститута, а також виявленні основних корупційних ризиків УПК в цьому аспекті.

Ключевые слова: антикоррупционные стандарты; правовая технология; уголовные процессуальные решения; следственный судья; определение; лицо, которое принимает решение.

The article is devoted to the investigation of normative binding of CPC of Ukraine 2012 year, that determine maintenance, form and structure of criminal procedural decisions. Taking into account anticorruption functional of legal technology of making criminal procedural decisions an author accepts attention on the main moments of normative regulation of this institute, and also exposes basic corruption risks of CPC in this aspect.

Key words: anticorruption standards; legal technology; criminal procedural decisions; inquisitional judge; a person, who makes decision.

Постановка проблеми. Останнім часом корупція в Україні набула ознак системного явища, яке проникло в усі сфери суспільного життя і тому потребує застосування таких же за масштабом системних засобів протидії. Однією із таких сфер, у яких корупція досягла вражаючого розміру, без сумніву можна назвати кримінальне судочинство. Досконало права регламентація технології прийняття кримінальних процесуальних рішень є однією з визначальних вимог до кримінального процесуального законодавства, відповідність якій обумовлює його спроможність бути ефективним механізмом запобігання та протидії корупції в цій сфері [1]. І це не випадково, оскільки, як справедливо висловила П. А. Лупінська, "...протидія корупційним проявам при ухваленні рішень закладена у вимогах до підстав і форм рішень в КПК РФ. Це означає, що виконання цих вимог, а також контроль і нагляд за їх дотриманням повинні слугувати важливим чинником антикорупційної діяльності посадових осіб у кримінальному процесі і тим самим породжувати довіру до них" (*переклад мій* – Н. Г.) [2; с.169]. У цьому сенсі важливо звернути увагу на тісний взаємозв'язок, взаємообумовленість та спрямованість на досягнення єдиної мети правової технології прийняття КПК з іншими антикорупційними стандартами, зокрема, із механізмом оскарження рішень, дій та бездіяльності органів та суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження; відомчим та судовим контролем за дотриманням вимог закону при здійсненні кримінального провадження; прокурорським наглядом за дотриманням закону органами досудового розслідування та органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; правилами визначення особи, компетентної здійснювати кримінальне провадження, тощо [3].

З огляду на це автор статті ставить перед собою **мету** проаналізувати нормативно-правову технологію прийняття КПК під кутом зору наявності в законодавстві засобів і механізмів створення впевненості в тому, що

ухвалені КПП будуть доброякісними. Для досягнення поставленої мети автором ставилися такі **завдання**: сформулювати основні аспекти, які мають бути визначені у кримінальному процесуальному законодавстві для того, щоб воно мало необхідний регулятивний потенціал у механізмі забезпечення ДКПР; проаналізувати загальні та спеціальні аспекти нормативної технології прийняття КПП; виявити основні корупційні ризики КПК в цьому аспекті.

Виклад основного змісту матеріалу. Прийняття у перебігу кримінального провадження законних, обґрунтованих і справедливих рішень є показником доброякісності всієї здійснюваної кримінальної процесуальної діяльності, а відтак і її некорумпованості. І, навпаки, сутність різних корупційних практик нерідко полягає в тому, що слідчий, прокурор чи суддя, користуючись своїми владними дискреційними повноваженнями (нерідко з порушеннями вимог закону), керуючись незаконними інтересами за певний корупційний платіж чи вигоду (як прямого передавання грошей чи цінних подарунків, так і інші вигоди, як то: працевлаштування родичів слідчого, прокурора чи судді сплата їх рахунків за експлуатації мобільних телефонів, турпоїздок, комунальних послуг тощо) ухвалюють свідомо недоброякісні процесуальні рішення (незаконні, необґрунтовані, несправедливі, явно несвочасні – поспішні або, навпаки, з затримкою і т. п.). Причому відбувається це на різних етапах кримінального провадження і переслідує різні цілі (затягування процесу шляхом створення тяганини чи тиску на учасників процесу, сприяння підозрюваному чи обвинуваченому у знищенні слідів злочину, приховуванні майна, на яке може бути звернено стягнення за цивільним позовом, переховуванні від органів досудового розслідування та суду, тощо). Оперуючи термінологією фахівців, такі рішення, ухвалені з порушеннями вимог закону, є "об'єктом корупційного обміну" [4;с.10]. Звідси зрозуміло, що комплекс заходів, спрямованих на забезпечення доброякісності КПП, водночас є одним із ефективних засобів протидії корупції у цій сфері. І це стосується, перш за все, досконалості нормативно-правового регулювання технології прийняття КПП. Адже детальна її нормативна регламентація, в тому числі шляхом усунення правової невизначеності при формулюванні підстав та умов для винесення КПП (зокрема, через надмірну насиченість таких норм оціночними поняттями, "розмитими", неоднозначними термінами), породжує певні "труднощі" та створює "неприємний мікроклімат" для корупційних зловживань ОПР своїми дискреційними повноваженнями. У таких умовах суб'єктам корупційних правопорушень для отримання корупційних внесків вже складніше маневрувати в межах закону - їм доводиться нехтувати його вимогами, що робить корупційну практику більш наочною та такою, що потенційно складніше реалізується з огляду на контрольованість кримінальної процесуальної діяльності. І навпаки, недоліки процесуального

та матеріального законодавства, які, на думку експертів, у порівнянні із іншими обставинами хоча й не є основним корупційним чинником все ж таки сприяють виникненню низки корупційних практик у перебігу кримінального провадження [4;с.125].

Викладене обумовлює необхідність аналізу нормативно-правової технології прийняття КПП під кутом зору наявності в законодавстві засобів і механізмів створення впевненості в тому, що ухвалені КПП будуть доброякісними. Вважаємо, що основними аспектами, які мають бути визначені у кримінальному процесуальному законодавстві для того, щоб воно мало необхідний регулятивний потенціал у механізмі забезпечення ДКПП, є наступні обставини:

- наявність в законодавстві ідеологічних положень правозахисного характеру, що слугували б певними орієнтирами при прийнятті КПП в "зоні дискреції";
- нормативне визначення поняття та структури КПП;
- встановлення оптимальної форми для КПП, що відповідала б їх природі та функціональному призначенню;
- закріплення загальних вимог до всіх КПП з послідуною їх деталізацією, а також індивідуальних вимог до окремих різновидів КПП з урахуванням їх специфіки;
- чітка регламентація підстав та умов ухвалення КПП;
- закріплення обов'язку суб'єктів, які ведуть кримінальне провадження, забезпечити доброякісність рішень, які вони ухвалюють;
- чіткий розподіл компетенції суб'єктів кримінального провадження щодо їх права ухвалювати певні різновиди КПП;
- оптимальна деталізація процедур прийняття КПП.

Неодмінною ознакою високоякісного нормативного врегулювання вказаних та інших питань, що стосуються процесу ухвалення КПП, є *оптимальність* рівня їх конкретизації чи "золота середина" у деталізації, що продиктовано загальною тенденцією розвитку сучасної кримінальної процесуальної форми – її оптимальною складністю. В цьому аспекті, як вдало відмічено у сучасній процесуальній літературі, "...кримінальну процесуальну форму належить вдосконалювати та розвивати, щоб досягнути оптимального співвідношення її складності, тобто достатності процесуальних механізмів, що забезпечують достовірність результатів кримінально-процесуальної діяльності при дотриманні прав осіб, що приймають в ньому участь, та простоти, що дозволяє провести по можливості швидке та ефективне провадження, гарантувати доступ особі до процесуальних засобів захисту, реалізації своїх прав та законних інтересів" (*переклад мій – Н. Г.*) [5]. Звичайно абсолютна формалізація процесу прийняття КПП по суті є неможливою в силу органічної варіантності, ситуати-

вності правозастосування у цій сфері, а також об'єктивності правозастосовного розсуду. Окрім того слід погодитись із Л.М. Лобойко в тому, що надмірна деталізація у кримінальному процесуальному законодавстві є однією з крайнощів (в протиріч іншій - надмірній стислості), що "сковуватиме ініціативу посадових осіб, які ведуть процес, перетворюючи їх на простих виконавців волі законодавця" [6; с.68]. В певних випадках надмірна чи "дріб'язкова" деталізація процесуальної форми сама є потенційним корупційним чинником, оскільки може бути використана вищестоящим суб'єктом щодо нижчестоящого - наприклад, прокурором щодо слідчого - для того аби відмовити йому у погодженні клопотання через невиконання усіх дріб'язкових умов. Отже необхідним є такий ступінь нормативної конкретизації питань, що стосуються ухвалення КПР, що забезпечував би прозорість процесу прийняття КПР і певну передбачуваність його результатів, а отже й правову визначеність, водночас залишаючи виправдану зону для реалізації правозастосувачем наданих йому законом дискреційних повноважень, оскільки саме свобода розсуду є справжньою "таємною лабораторією" формування справедливої правозастосовної діяльності [7, с.53]. Відмічаючи об'єктивність існування правозастосовного розсуду в сучасних умовах, слід водночас вказати на те, що саме надмірно широкі його межі є одним з основних корупційних факторів. Невипадково в російському федеральному законі "Об антикоррупционной экспертизе нормативных правовых актов и проектов нормативных правовых актов" одним з основних корупційних факторів визнані положення нормативно правових актів (проектів), що встановлюють для правозастосувачів необґрунтовано широкі межі розсуду чи можливість необґрунтованого застосування виключень із загальних правил" [8, с.2].

Зупинимося лише на деяких загальних і спеціальних аспектах правової технології ухвалення КПР, яким, на наш погляд, повинно задовольняти кримінальне процесуальне законодавство України у, так би мовити, антикорупційному напрямі.

Серед ключових питань такої технології, перш за все, слід виділити нормативне визначення поняття, структури та форми КПР. Відразу ж слід відмітити, що правова регламентація цих питань в КПК України, прийнятому в 1960 р., була незадовільною. Так, предметом обґрунтованої критики з боку науковців ще за радянських часів були характер нормативної регламентації завдань кримінального процесу (як ідеологічного вектору впливу на формування правових позицій ОПР при прийнятті КПР за розсудом), відсутність нормативного визначення поняття кримінального процесуального рішення та фрагментарний характер регламентації вимог, що ставляться до них; невідповідність форми, встановленої законом щодо низки КПР, їх змісту; недостатня визначеність підстав ухвалення різних КПР та відсутність чітких нормативних критеріїв їх обґрунтованості;

пробільність та суперечливість процесуального законодавства щодо врегулювання процедур ухвалення окремих різновидів КПК тощо.

Зазначені питання не залишилися поза увагою розробників нового КПК України, в якому міститься низка прогресивних положень в аспекті нормативної регламентації як загальних, так і спеціальних питань ухвалення КПК.

Перш за все, істотне значення для ідеологічного спрямування правозастосовної діяльності має кардинальне оновлення змісту завдань кримінального провадження з урахуванням сучасного призначення кримінального процесу (ст. 2 КПК України). Адже нормативне закріплення пріоритетності охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження означає встановлення законодавцем ціннісного критерію, що має визначати характер можливого варіанту правового рішення правозастосувача у випадках, передбачених законом, особливо при оцінці співмірності застосування будь-яких обмежень в цій сфері.

Надалі слід відмітити, що в контексті розширення засади змагальності та меж судового контролю на досудовому розслідуванні відбувся суттєвий перерозподіл процесуальної компетенції суб'єктів кримінального процесу. Так, виключно до компетенції слідчого судді в межах здійснюваної ним функції судового контролю за законністю в досудовому провадженні віднесено прийняття низки процесуальних рішень, які суттєво обмежують конституційні права, свободи та законні інтереси осіб, а також про провадження (та власне особисте послідуєчне здійснення) спеціальних судових процедур у перебігу досудового провадження, змістом яких стане отримання і фіксація показань від учасників процесу, які в силу тих чи інших причин (можлива смерть, тяжка хвороба, тривале закордонне відрядження) не зможуть дати показання під час судового розгляду справи (ст. 225 КПК України), рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування (п. 2 ст. 232 КПК України) тощо.

За новим КПК України слідчий суддя на досудовому провадженні приймає "замість" слідчого рішення у більш, ніж 20 випадках порівняно зі старим КПК України (ми вказуємо лише ті випадки, коли слідчий відповідно до ст. 132 КПК України за прийняттям рішення має звертатися до суду). Причому процедурі вирішення слідчим суддею більшості з вказаних питань властиві елементи змагальності. Це фактично означає, що рішення, ухвалені у перебігу такої процедури, мають відповідати стандарту *процедурної справедливості* (що впливає із сучасної правової концепції розуміння принципу справедливості правозастосовної діяльності як об'єктивної єдності його процедурного та змістовного компонентів, а саме: справедливим має бути не тільки результат, але й шлях до нього). Останній вимагає від слідчого судді чіткого дотримання процедури розгляду клопотань органів досудового розслідування та прокурора і максимальне

забезпечення в перебігу її здійснення прав та законних інтересів учасників провадження. Порушення цієї вимоги означатиме *дефектність* КПП з точки зору його законності та справедливості. Залежно від "істинності" допущені порушення можуть бути підставами для скасування відповідного судового рішення (ч. 3 ст. 407, п. 3 ч. 1 ст. 409 КПК України).

Послідовна реалізація правозахисної ідеології кримінального процесу знайшла своє відображення у виваженому формулюванні законодавцем підстав для прийняття КПП при обранні заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, запобіжних заходів. Так, з урахуванням принципу презумпції невинуватості та правил, які з нього випливають (а саме – всі сумніви щодо доведеності обставин, на яких ґрунтується обвинувачення, мають тлумачатися на користь обвинуваченого), однією з обов'язкових умов обрання слідчим суддею та судом будь-якого запобіжного заходу (окрім найбільш м'якого з них – особистого зобов'язання), є доведеність недостатності застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні слідчого та прокурора (п. 3 ч. 1 ст. 194 КПК України). Викладене покладає на органи досудового розслідування та прокурора обов'язок ґрунтовно довести, що жоден з більш м'яких заходів не в змозі запобігти ризикам можливої *негативної* поведінки обвинуваченого чи підозрюваного, форми якої встановлені ч. 1 ст. 177 КПК України.

При цьому слід акцентувати на те, що невиконання слідчим чи прокурором обов'язку доказування стосовно наявності підстав для обрання будь-якого з заходів забезпечення кримінального провадження, пов'язаного із обмеженням прав та законних інтересів осіб, є підставою для відмови слідчим суддею у задоволенні відповідного клопотання. Відтак, обґрунтування судового рішення, ухваленого за результатом розгляду клопотання сторони обвинувачення про обрання заходу забезпечення кримінального провадження зводиться в таких випадках до констатації невиконання органом досудового розслідування та прокурором свого обов'язку щодо доказування наявності фактичних підстав для його обрання.

Викладене свідчить про те, що законодавець змістив акцент з інформаційної обґрунтованості рішень слідчого судді про застосування тих чи інших заходів забезпечення кримінального провадження на висунення досить визначених вимог до вмотивованості та обґрунтованості відповідних клопотань слідчого та прокурора, що ініціюють процес розгляду певних правових питань. Це, на наш погляд, дозволяє констатувати існування в новому кримінальному процесуальному законодавстві презумпції "відсутності підстав для обмеження прав та законних інтересів особи", крізь призму якої слідчий суддя розглядає клопотання і яка має бути спростована стороною обвинувачення. Остання повною мірою відповідає ідеологічній спрямованості сучасного процесу.

Водночас аналіз кримінальної статистики за 2013 рік у порівнянні з відповідними даними за 2011 і 2012 роки свідчить про збільшення загальної кількості клопотань про застосування запобіжних заходів. Ця тенденція засвідчує, що органи обвинувачення намагаються отримати дозвіл суду на обмеження певних прав і свобод людини в максимальній кількості кримінальних проваджень. При цьому небезпечним виглядає рівень задоволення клопотань сторони обвинувачення з боку слідчих суддів, що становить 85–95% (залежно від виду провадження). Тобто, 9 з 10 клопотань прокурорів про проведення слідчої дії, негласної слідчої дії, заходу забезпечення провадження, запобіжного заходу задовольняються судами. Такий же відсоток був і в 2011, і в 2012 роках. Постійно збільшується кількість дозупів і арештів речей та документів органами досудового розслідування. Так, слідчі податкової міліції отримують доступ до вказаних об'єктів у середньому 2,5 рази на одне кримінальне провадження, що ними здійснюється (8 000 дозволів на 20 000 проваджень); слідчі СБУ отримують у середньому дозвіл щодо одного доступу на кожне провадження, що ними здійснюється; слідчі прокуратури – щодо одного доступу на 6 проваджень, а слідчі органів внутрішніх справ – щодо одного доступу на 9 проваджень [9, с.5-6]. Викладене викликає сумнів щодо вимогливості слідчих суддів до якості складання стороною обвинувачення відповідних клопотань, що може свідчити й про їх корупційну зацікавленість.

З огляду на важливість питань, що вирішуються слідчим суддею під час досудового провадження, для забезпечення прав та свобод людини занепокоєння викликає той факт, що закон не передбачає касаційного порядку оскарження ухвал суду апеляційної інстанції, прийнятих за результатом розгляду скарг на ухвали слідчого судді. Це, на наш погляд, знижує ефективність контролю за якістю вказаних рішень суду, унеможливує виправлення помилок, що були допущені слідчим суддею та апеляційною інстанцією, а значить й створює певні умови для відповідних корупційних практик, зокрема, пов'язаних із незаконним застосуванням на досудовому розслідуванні запобіжних заходів, проведенням обшуків, накладенням арешту на майно, тощо. Вважаємо, що однією з гарантій забезпечення законності, вмотивованості та обґрунтованості у вирішенні питання щодо обрання заходів забезпечення кримінального провадження слугуватиме закріплення в КПК вимоги винесення відповідних ухвал слідчим суддею та судом лише в нарадчій кімнаті.

Відмічаючи явну прогресивність нового КПК України, все ж таки слід зазначити, що передбачені в ньому нові положення не зовсім вирішують зазначені вище "старі" недоліки правової технології прийняття КПК, а деякі з них містять й нові проблеми, які раніше не були предметом теоретичних досліджень.

На позитивну оцінку заслуговує те, що нове кримінальне процесуальне законодавство України містить загальну статтю, присвячену проце-

суальним рішенням (ст. 110 КПК). Однак, з точки зору законодавчої техніки, деякі положення виявляються не зовсім послідовними і вдалими. Так, в новому КПК України знов таки відсутнє поняття процесуального рішення, яке б відповідало сучасним науковим поглядам, а його визначення через поняття "рішення" уявляється нелогічним, оскільки є наглядним прикладом тавтології – логічної помилки, коли поняття, яким визначається, становить собою просто повторення того, що міститься в понятті, яке визначається.

Так, у п. 3 ст. 110 КПК України зазначається, що процесуальним документом, в формі якого може бути викладене рішення слідчого, прокурора, є постанова. В той же час п. 4 цієї ж статті закріплює таку форму рішення прокурора, як обвинувальний акт – процесуальне рішення, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Далі, у загальному переліку документів, у формі яких можуть бути ухвалені КПК, не зазначений такий їх специфічний різновид, як *клопотання* слідчого або прокурора. Як вже зазначалось, в умовах суттєвого розширення судового контролю на досудовому розслідуванні виключно до компетенції слідчого судді віднесено вирішення низки правових питань, пов'язаних із можливістю суттєвого обмеження прав підозрюваного чи обвинуваченого. Ініціює розгляд слідчим суддею вказаних питань відповідне клопотання слідчого та прокурора, внесені у встановленому в законі порядку. Вважаємо, що такий акт-документ слідчого, прокурора за своєю владно-розпорядницькою природою є нічим іншим, як різновидом КПК. Адже його прийняття тягне певні правові наслідки як для суду, зобов'язаного розглянути таке клопотання і прийняти одне з передбачених у законі рішень, так і можливі несприятливі наслідки для особи, щодо якої подібне клопотання порушене. Звідси закономірно випливає висновок про те, що зазначені рішення слідчого та прокурора повинні бути законними і неодмінно належним чином обґрунтованими.

В контексті впровадження у кримінальний процес нового різновиду процесуальних документів – повідомлення, закономірно виникає питання щодо процесуальної природи повідомлення про підозру, адже саме цей документ є правовою підставою виникнення у особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, процесуального статусу підозрюваного. На нашу думку, у змісті письмового повідомлення про підозру знаходить своє відображення владно-розпорядне рішення компетентного органу про визнання особи підозрюваним, яке приймається лише за наявності встановлених в законі підстав (ч.1 ст. 276 КПК) та тягне за собою комплекс правових та процесуальних наслідків, а саме – з моменту вручення особі письмового повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення вона набуває процесуального статусу підозрюваного, а отже кримінальне переслідування індивідуалізується та відповідно з цього момен-

ту відраховуються граничні строки досудового розслідування, встановлені у ст. 219 КПК. Відтак, таке повідомлення за своєю управлінською природою є нічим іншим, як різновидом КПР. Такий висновок має не лише теоретичне, але й безпосередньо практичне значення. Оскільки Закон демонструє підвищену вимогливість до змісту документів, в яких відображаються процесуальні рішення (з огляду на їх процесуальне значення для вирішення завдань кримінального процесу), нормативне визначення характеру повідомлення про підозру як різновиду КПР слідчого та прокурора матиме важливе дисциплінуюче значення для правозастосувачів, оскільки загострить їх увагу на якості складання та мотивування цих актів, а значить й створить передумови для попередження випадків несбігнutowаного та голоспівного висунення підозри щодо конкретної особи.

Аналіз нового КПК свідчить про те, що прийняття певних рішень у перебігу кримінального провадження хоча й розуміється, проте закон не визначає їхню *назву та форму*. Так, зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК одним з засобів збирання доказів є право сторони обвинувачення витребувати та отримувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізії та актів перевірок. Водночас, як і в КПК 1960р., новий КПК не регламентує підстави, форму та порядок витребування таких предметів та документів. Відповідно така вимога буде правомірною і в тому випадку, коли вона висловлена усно чи передана будь-яким засобом зв'язку (у вигляді електронного повідомлення, засобами факсимільного зв'язку тощо). Водночас з огляду на офіційний характер вимоги сторони обвинувачення про витребування речей та документів чи проведення ревізії та її обов'язковості для адресатів доречним здається закріплення в законі припису щодо її обов'язкової письмової форми, чіткості і визначеності у формулюванні предмету такої вимоги. Така регламентація сприяла б більш ефективній реалізації контролю на досудовому розслідуванні та запобігала б випадкам неправомірного використання стороною обвинувачення своїх владних повноважень, зокрема, при витребуванні ними у фізичних та юридичних осіб речей та документів, що не мають значення для даного кримінального провадження (з метою втручання у їх господарську діяльність під виглядом вирішення завдань розслідування з подальшим вимаганням корупційного внеску), рівно як і предметів та інформації, що можуть бути отримані лише на підставі ухвали слідчого судді.

Далі, у КПК відсутні загальні вимоги до всіх КПР, зокрема, такі, як законність, обґрунтованість та вмотивованість (що стали вже аксіоматичними в науковій доктрині сучасного кримінального процесуального права), рівно як і їх конкретизація. Наявність же спеціальних норм, що закріплюють вимоги до певної групи КПР чи їх окремих різновидів не згла-

джують зазначений недолік законодавства. Водночас саме загальний підхід до регламентації стандартів КПП був би співзвучним із спільною загальною природою всієї системи таких актів та сприяв би підвищенню рівня якості право застосовної діяльності у цій сфері, а значить й ефективній реалізації прав та законних інтересів учасників процесу. З огляду на це, вважаємо за необхідне доповнити КПК України загальним положенням про те, що єдиними вимогами, що ставляться до всіх без винятків КПП, є законність, обґрунтованість, вмотивованість, справедливість, розумність, своєчасність (з подальшою їх конкретизацією щодо окремих різновидів КПП).

Оскільки у правовій державі право на отримання доброякісного судового (та й, взагалі, будь-якого, в тому числі, й досудового) рішення є загальноновизнаним компонентом права на справедливий судовий розгляд, вказаному праву має кореспондувати відповідний корелятивний обов'язок владних суб'єктів, що ведуть процес, забезпечити прийняття КПП саме такої високої якості. Тому доцільним уявляється закріплення на законодавчому рівні саме *обов'язку* (а не повноваження) суб'єктів кримінального процесу приймати доброякісні КПП, що, на наш погляд, стимулюватиме позитивну відповідальність правозастосувачів та сприятиме формуванню у них нового типу правосвідомості, що відповідає сьогодишній правовій ідеології. Нормативного закріплення потребують також наслідки неналежного виконання зазначеного обов'язку як гарантії реального забезпечення прав людини у сфері кримінального провадження.

У КПК встановлено обов'язок прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого забезпечити *прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень* (п. 2. ст. 9). Втім останнє положення не можна назвати загальним, оскільки воно не поширюється на судові рішення та водночас не охоплює всі вимоги, яким має відповідати правозастосовний акт для забезпечення ефективності кримінального процесу в сучасній правовій реальності. В цьому контексті видається доречним запровадження в законодавство терміну "доброякісність КПП" в силу його інтегральності. Звичайно, така загальна декларативна норма без механізму її реалізації може виявитися неефективною. Вона може бути дієвою лише в системі злагоджених елементів. По-перше, таке загальне положення має супроводжуватися загальною нормою, в якій би містилися всі вимоги - стандарти, яким має відповідати будь-яке КПП з послідуючою їх конкретизацією. По-друге, межі забезпечення стандартів ДКПП слід нормативно деталізувати стосовно окремих різновидів КПП. По-третє, практика діяльності контролюючих та наглядових органів має демонструвати "високі" стандарти вимогливості цих органів до якості КПП, які вони перевіряють.

Принциповим для забезпечення належної якості КПП є чітке закріплення в законі підстав та умов для їх прийняття, яке б не надавало широкий простір для їх тлумачення недобросовісними правозастосувачами.

Однак, як свідчить аналіз КПК законодавцю при регламентації підстав для прийняття певних КПР, в тому числі й тих, що пов'язані із застосуванням процесуального примусу, не вдалось уникнути таких розпливчатих формулювань, як "достатні підстави вважати", "достатні обставини", що були наявними в КПК 1960р. та зазнали обґрунтованої критики в силу їх невідзначеності. А отже вирішення питання про те, що ж треба розуміти під такими достатніми підставами (данні, докази чи інформацію), а відповідно й оцінка інформаційної обґрунтованості прийнятих КПР знов таки залишиться без чітких критеріїв.

Викладене, однак, не виключає використання оціночних понять при формулюванні правових підстав для прийняття КПР, що є цілком виправданим з огляду на природню гнучкість права та необхідність забезпечення індивідуальної справедливості в межах конкретних кримінальних проваджень. В цьому сенсі не можна не відмітити, що кількість оціночних понять в новому кримінальному процесуальному законодавстві значно збільшилась в порівнянні з КПК 1960р. (до них, зокрема, відносяться такі відносно нові поняття, як "розумність строків", "ефективність досудового розслідування", "своєчасність", "особлива складність провадження", "виняткова складність провадження", тощо). Причому новий КПК також значно розширює зону дискреції правозастосувача при вирішенні низки фундаментальних питань, які мають не тільки внутрішнє, а й зовнішнє соціально-правове значення, зокрема, при обранні заходів забезпечення кримінального провадження, застосуванні альтернативних засобів вирішення кримінально-правового конфлікту, тощо.

Оскільки широка дискреція уявляє собою небезпеку зловживань у сфері кримінального процесу, в тому числі й з корупційних мотивів, ефективним механізмом запобігання протиправному перевищенню ОНР меж правозастосовного розсуду виступатиме високий рівень вимогливості законодавця до обґрунтованості і вмотивованості КПР. З огляду на це, більш детальної регламентації заслуговує зміст *мотивувальної* частини КПР (п. 2 ч. 5 ст. 110 КПК). По-перше, як на наш погляд, центральна частина процесуального рішення має іменуватися описово-мотивувальною, що відповідає функціональному призначенню, яке вона виконує в загальній структурі КПР. По-друге, обґрунтування як складова центральної частини рішення має полягати у наведенні в його тексті: а) посилань на певні норми права, які регламентують підстави та порядок прийняття такого рішення; б) сукупності доказів та іншої фактичної інформації, що підтверджують його правильність за суттю; в) взаємопов'язаних з ними переконливих доводів, що свідчать про логічність та несуперечність всіх висновків, відображених у тексті КПР. З урахуванням великої різноманітності рішень, що приймаються в кримінальному процесі, різними є і межі їх обґрунтування. Тому вимоги до обґрунтування і мотивування конкре-

тних їх різновидів мають бути індивідуалізовані в спеціальних нормах, присвячених регламентації підстав і процесуального порядку їх прийняття.

З метою створення умов для ефективної реалізації прав осіб в сфері кримінального судочинства результативна частина кримінально-процесуального рішення окрім елементів, зазначених у п. 3 ч. 5 ст. 110 КПК України, на наш погляд, має містити відмітку про повідомлення зацікавлених в цьому рішенні осіб про його прийняття, а також вказівку на порядок та строки оскарження прийнятого рішення, якщо це передбачено чинним законодавством.

І, нарешті, в контексті тенденції до спрощення кримінального провадження, диференціації процесуальної форми, відхід від надмірної її формалізації слід не забувати про те, що існує й позитивне значення формалізації, яке не можна не враховувати, особливо стосовно процедурних правил прийняття та оформлення КПР. Адже за словами Ж.-Л. Бержеля "...процесуальний формалізм за умови правильного дозування є гарантією якісного правосуддя і оплотом прав захисту проти свавілля суддів"[10; с.565].

Дійсно, у правовій державі процедурні механізми набувають особливого значення, оскільки вони є гарантією прав людини у разі її конфлікту з державою. Будь-яке послаблення вимог до змісту КПР (особливо їх описово-мотивувальної частини) посилить роль суб'єктивізму при прийнятті рішень, що безумовно негативно позначиться на гарантіях прав осіб, щодо яких такі акти приймаються. Оскільки ж нове кримінальне процесуальне законодавство України докорінно змінює традиційний порядок вирішення багатьох важливих процесуальних питань (зокрема, щодо процесуального порядку: відкриття кримінального провадження, виникнення у особи, щодо якої здійснюється кримінальне переслідування, процесуального статусу підозрюваного, визнання особи потерпілим, цивільним позивачем тощо), вводить нові форми і процедури вирішення кримінально-правового конфлікту (зокрема, на підставі угод між різними учасниками процесу), завданням вчених на сучасному етапі є моніторинг відповідних процедур на предмет їх досконалості в указаному правозабезпечувальному, а значить й антикорупційному аспекті.

Використана література:

1. Примітка. Для забезпечення стислості викладу змісту при зверненні до певних понять ми будемо використовувати відповідну аббревіатуру, а саме: "кримінальне процесуальне рішення" – КПР; "доброякісність кримінального процесуального рішення" –ДКПР; "особа, що приймає рішення" – ОПР.

2. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика. – М.: Юристъ, 2006. –174с.

3.: Шило С.Г., Глинська Н.В. Нове кримінальне процесуальне законодавство під кутом зору антикорупційних стандартів// Досудове розслідування:

актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: Мат. пост. діючого наук.-практ. семінару, 25 жовтня 2013р., м. Харків.- Вип.№5. - Х.: ТОВ "Оберіг", 2013. С. 127-135.

4. Корупційні ризики в кримінальному процесі та судовій системі / [М.В. Буроменський, О.В. Сердюк, І.М. Осика та ін.]; Харківський інститут прикладних гуманітарних досліджень, МАКонсалтинг. - К. Москаленко О.М. ФОП, 2009. - 220с.

5. Гимазетдинов Д.Р. Понятие, социальная ценность и значение уголовно-процессуальной формы // Электронный научный журнал "Вестник Удмуртского университета".- г. Ижевск.- Вып.1.-2013. [Електронний ресурс]- Режим доступа: http://vestnik.udsu.ru/2013/2013-021/vuu_13_021_24.pdf.- Загл. с экрана.

6. Лобойко Л.М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006-2011 роки). Частина 1. Загальні положення і досудове провадження: монографія.-К.: Істина, 2012.- 288с.

7. Вовпенко Н.Н., Лазарев В.Н. Правоприменительная квалификация и юридическая справедливость // Проблемы действия права в новых исторических условиях: труды академика.- М.: Академия МВД СССР, 1993. - 163 с.

8. Васильев Ф.П., Дугенев А.С. Антикоррупционные экспертизы нормативных правовых актов// Рос. Юстиция.- 2010.- №4.

9. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, З.М. Саїдова, М.І. Хавронюк. - К.: ФОП Москаленко О.М., 2013. - 40 с.

10. Бертель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бертель. - М. : NOTA BENE, 2000.-576с.

УДК 343.542.1.053.2

К.А. Гусева
О.О. Соловей

ЖЕРТВА ДИТЯЧОЇ ПОРНОГРАФІЇ

У цій статті досліджено питання, присвячене кримінологічній характеристиці жертви дитячої порнографії. Особливої уваги приділено соціально-демографічним, особистісно-рольовим та морально-психологічним властивостям жертви даного виду злочинів.

Ключові слова: *жертва, кримінологічна характеристика, дитяча порнографія, віктимність, віктимізація.*

В данной статье исследованы вопросы, касающиеся криминологической характеристики жертвы детской порнографии. Особенное внимание уделено социально-демографическим, личностно-ролевым, морально-психологическим особенностям жертвы данного вида преступления.

Ключевые слова: *жертва, криминологическая характеристика, детская порнография, ви́ктимность, ви́ктимизация.*